

№ 2-3.

Листопад - Грудень

1930

НЕДАРЕМНА ЖЕРТВА

21 листопада, як і щороку, українці, розкидані по всьому світі, вшановували пам'ять Базарських героїв. Малісне Свято Базару увійшло в традицію, як і інші пам'ятні річниці новітньої української історії: Свято Державности 22 січня, 1 листопада, річниця смерті Головного Отамана Петлюри, Крути і ще багато інших.

Все це, здебільшого, жалібні річниці, які нагадують нам про жертви, знущання ворогів, трагічні поразки. І тому сумом огортаються українські серця під час урочистих жалібних академій або церковних церемоній. Куримося ми, далеко від Рідної Землі, журяться і наші брати під жорстоким режимом ворога, не маючи навіть змоги відверто виявляти свої почуття.

Проте ці річниці не тільки сумом сповивають наші душі. Вони викликають у нас насамперед почуття гордості і непохитної віри в остаточну перемогу нашої слушної справи. Ми горді з того, що Україна мала героїв, які боролися за визволення Батьківщини і не вагалися вмирати за її волю. І ми твердо віримо в те, що всі минулі жертви були не даремні, бо вони гартували дух українського народу і кликали його до продовження боротьби.

І справді, на мученицькій смерті Базарських героїв не закінчилася наша боротьба. Вона невпинно продовжувалася, не дивлячись на всі страхіння окупаційних режимів, не дивлячись на мільйонові втрати українського народу. Вона йде на Батьківщині і сьогодні, де ворогові не вдалося зламати дух спротиву волелюбного українського народу.

Український народ тепер значно свідоміший, твердіший і непохитніший у своїй відпорності до ворога та в своїм стремлінні здобути незалежну державу, ніж то було 30 літ тому.

Українська національна справа посунулася наперед і на між-

народньому форумі. Хоч ще не всі чужинецькі чинники і ще не цілком визнають право України на державну незалежність, проте справа наша стоїть без порівняння краще, ніж у той час, коли вмирали Базарські герої. Це наслідки невпинної боротьби всього українського народу, наслідки нашої впертої пропагандивної праці на чужині. Тепер про Україну знає весь світ, що починає поволі усвідомлювати собі необхідність покласти край московському імперіалізму.

Ніхто не може з певністю сказати, що готовить нам найближче майбутнє. Невідомо, як довго прийдеться нам перебувати ще на чужині, доки надійде змога повернутися на вільну Батьківщину. Але всі ми є свідками того, як невідклично назирає і розгортається боротьба двох світів.

Вирішальні для нашої справи, але разом з тим і грізні, події - в наслідок міжнародної ситуації або якихось раптових змін у всесоюзній тюрмі народів - можуть прийти так само несподівано і швидко, як довгим і, здавалось декому, безнадійним було чекання

Мусимо бути готовими, бо ті прийдешні грізні події вимагатимуть від нас всенациональної єдності, величезної енергії, напруження всіх зусиль і жертвності.

В цих майбутніх подіях мусимо показати себе гідними тих, що полягли за волю і незалежність нашої Батьківщини. Бути гідними їх - це значить завершити те діло, за яке вони віддали своє життя; це значить вшанувати їх пам'ять у столиці Вільної України!

Будьмо ж усі - в цей невимовно тяжкий і важливий історичний момент - свідомі наших обов'язків перед Батьківщиною і перед пам'яттю незабутніх героїв, що полягли за перемогу Української Правди.

М.Л.

"Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої - так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація і свідомо і ірраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя."

С.Петлюра

("Пам'яти полеглих за державність")

ТРИДЦЯТЬ ЛІТ ЕМІГРАЦІЇ І ЧИНУ ПІД ПРАПОРАМИ УНР

Тридцять років тому, 21 листопада 1920 року, уряд і військо Української Народньої Республіки, в нерівній боротьбі з ворогом, залишили рідні терени і опинилися на чужині.

З пам'яті вириває короткий листопадовий день. Сонце ховається на сточинок. Починає сутеніти. Перед нами невеличка річка, що носить назву Збруч. Безконечний ланцюг військових обозів та різних штабових частин повільно тягнеться на захід на "польську" територію, де вже всі прикордонні села замешкані розбросним військом. На південному сході чути сильну гарматну канонаду. По той бік дерев'яного містка величезна гора різноманітної зброї. Вона збільшується в міру того, як все нові і нові частини проходять повз неї. Дехто зупиняється і оглядається, щоби в останній раз глянути на рідну землю... Снігом і смутком вкриті сьомні подільські красвиди... Якийсь кінний відділ летить гальпом на схід, на допомогу військовим частинам, що прикривають відступ...

21 листопада 1920 року розпочато новий, еміграційний період в нашій визвольній боротьбі: уряд і військо, склавши зброю фізичну, не склали зброї духової. Уряд опинився в Тарнові, військо -- в таборах для інтернованих, але в серцях у всіх жевріє надія, що перебування за кордоном -- це лише хвилеве явище, а перехід за Збруч це не поразка, а лише окремий епізод в наших визвольних змаганнях.

Еміграція перебуває в стані поготівля: нормально працюють міністерства, воюки ще не здимають своїх військових мундурів, в вадювицькому таборі продовжує свою працю "Спільна Юнацька Школа" і випускає нові кадри українських старшин.

Табори розвивають широку культурно-освітню і видавничу діяльність, засновуються церкви, постають кооперативи, драматичні гуртки, хори, школи, численні курси і організації. Активність і темпо життя дуже нагадувало собою життя в сучасних діпівських таборах в Німеччині, з тою хіба різницею, що тоді не було ані UNRRA ані IRO, і тодішня еміграція в своїй діяльності мусила орієнтуватися на власні сили. В таборах перебували відділи УМСА, але її допомога не носила консумційного характеру. Військо було в своїй масі аполітичне і існуючі організації не мали жадного політичного забарвлення. Визволення України і Петлюра -- були політичним кредом і цілим політичним програмом кожного воюка.

Ситуація одначе погіршується. Польща підписує у Ризі мировий договір з большевиками (28.3.1921). Героїчний листопадовий рейд на рідні землі кінчився Базаром (21.XI.1921). В 1922 році відбувається конференція в Генуї, після якої большевиків починають визнавати одна держава за другою. Скарбниця уряду порожніє, що тягне за собою зкорочення і повільну ліквідацію не лише державного апарату, але й численних дипломатичних представництв УНР за кордоном. Голові дипломатичної місії УНР в Парижі, що домагався помочи від Антанти, було дано коротку відповідь "ні одного солдата, ні одного сантима, аж доки ви самі не опануєте знову хоч частину своєї території". Енергійні заходи про прийяття України в склад Ліги Націй, що їх вживала українська дипломатія, мали багато виглядів на їх реалізацію в 1920 році, коли уряд ще перебував на території України, але в 1921 році вони вже були нездійсними, бо уряд перебував на вигнанні.

Після конференції в Генуї, для української еміграції настали тяжкі часи. В її житті починається короткий період зневіря у власні сили, період тяжких взаємообвинувачень і шукання винуватців невдач нашої визвольної боротьби.

"Криваві терни вплилися в чоло Симона Петлюри, що зазнав нечуваної слави і тяжкої недоли", -- пише О. Шульгин в "Без Території", праці присвяченій ідеології і чинюві уряду УНР. Зі стану цього одчаю

народньому форумі. Хоч ще не всі чужинецькі чинники і ще не цілком визнають право України на державну незалежність, проте справа наша стоїть без порівняння краще, ніж у той час, коли вмирали Базарські герої. Це наслідки невпинної боротьби всього українського народу, наслідки нашої впертої пропагандивної праці на чужині. Тепер про Україну знає весь світ, що починає поволі усвідомлювати собі необхідність покласти край московському імперіялізмові.

Ніхто не може з певністю сказати, що готувить нам найближче майбутнє. Невідомо, як довго прийдеться нам перебувати ще на чужині, доки надійде змога повернутися на вільну Батьківщину. Але всі ми є свідками того, як невідклично на-зриває і розгортається боротьба двох світів.

Вирішальні для нашої справи, але разом з тим і грізні, події - в наслідок міжнародної ситуації або якихось рапто-вих змін у всесоюзній тюрмі народів - можуть прийти так са-мо несподівано і швидко, як довгим і, здавалось декому, без-надійним було чекання

Мусимо бути готовими, бо ті прийдешні грізні події ви-магатимуть від нас всенациональної єдності, величезної енер-гії, напруження всіх зусиль і жертвності.

В цих майбутніх подіях мусимо показати себе гідними тих, що полягли за волю і незалежність нашої Батьківщини. Бути гідними їх - це значить завершити те діло, за яке вони від-дали своє життя; це значить вшанувати їх пам'ять у столиці Вільної України!

Будьмо ж усі - в цей невимовно тяжкий і важливий істо-ричний момент - свідомі наших обов'язків перед Батьківщиною і перед пам'яттю незабутніх героїв, що полягли за перемогу Української Правди.

М.Л.

"Шлях звільнення кожної нації густо кривиться кров'ю. На-шої - так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, ор-ганізаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація і свідомо і ірраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя."

С.Петлюра

("Пам'яти полеглих за дер-жавність")

ТРИДЦЯТЬ ЛІТ ЕМІГРАЦІЇ І ЧИНУ ПІД ПРАПОРАМИ УНР

Тридцять років тому, 21 листопада 1920 року, уряд і військо Української Народньої Республіки, в нерівній боротьбі з ворогом, залишили рідні терени і опинилися на чужині.

З пам'яті вириває короткий листопадовий день. Сонце ховається на спочинок. Починає сутеніти. Перед нами невеличка річка, що носить назву Збруч. Безконечний ланцюг військових обозів та різних штабових частин повільно тягнеться на захід на "польську" територію, де вже всі прикордонні села заповнені роззброєним військом. На південному сході чути сильну гарматну канонаду. По той бік дерев'яного містка величезна гора різноманітної зброї. Вона збільшується в міру того, як все нові і нові частини проходять повз неї. Дехто зупиняється і оглядається, щоби в останній раз глянути на рідну землю... Снігом і смутком вкриті сьмні подільські краєвиди... Якийсь кінний відділ летить гальпом на схід, на допомогу військовим частинам, що прикривають відступ...

21 листопада 1920 року розпочато новий, еміграційний період в нашій визвольній боротьбі: уряд і військо, склавши зброю фізичну, не склали зброї духової. Уряд опинився в Тарнові, військо -- в таборах для інтернованих, але в серцях у всіх жевріє надія, що перебування за кордоном -- це лише хвилеве явище, а перехід за Збруч це не поразка, а лише окремих епізод в наших визвольних змаганнях.

Еміграція перебуває в стані поготівля: нормально працюють міністерства, вояки ще не здимають своїх військових мундурів, в вадівському таборі продовжує свою працю "Спільна Юнацька Школа" і випускає нові кадри українських старшин.

Табори розвивають широку культурно-освітню і видавничу діяльність, засновуються церкви, постають кооперативи, драматичні гуртки, хори, школи, численні курси і організації. Активність і темп життя дуже нагадувало собою життя в сучасних діпівських таборах в Німеччині, з тєю хіба різницею, що тоді не було ані UNRRA ані IRO, і тодішня еміграція в своїй діяльності мусила орієнтуватися на власні сили. В таборах перебували відділи YMCA, але її допомога не носила консумційного характеру. Військо було в своїй масі аполітичне і існуючі організації не мали жадного політичного забарвлення. Визволення України і Петлюра -- були політичним кредом і цілим політичним програмом кожного вояка.

Ситуація одначе погіршується. Польща підписує у Ризі мировий договір з більшевиками (28.3.1921). Героїчний листопадовий рейд на рідні землі кінчився Базаром (21.XI.1921). В 1922 році відбувається конференція в Генуї, після якої більшовиків починають визнавати одна держава за другою. Скарбниця уряду порожніє, що тягне за собою зкорочення і повільну ліквідацію не лише державного апарату, але й численних дипломатичних представництв УНР за кордоном. Голові дипломатичної місії УНР в Парижі, що домагався помочи від Антанти, було дано коротку відповідь: "ні одного солдата, ні одного сантима, аж доки ви самі не опануєте знову хоч частину своєї території". Енергійні заходи про прийняття України в склад Ліги Націй, що їх вживала українська дипломатія, мали багато виглядів на їх реалізацію в 1920 році, коли уряд ще перебував на території України, але в 1921 році вони вже були нездійсними, бо уряд перебував на вигнанні.

Після конференції в Генуї, для української еміграції настали тяжкі часи. В її житті починається короткий період зневіри у власні сили, період тяжких взаємообвинувачень і шукання винуватців невдач нашої визвольної боротьби.

"Криваві терни впилися в чоло Симона Петлюри, що зазнав нечуваної слави і тяжкої недоли", -- пише О.Шульгин в "Без Території", праці присвяченій ідеології і чиніві уряду УНР. Зі стану цього одчаю

після поразки, еміграція, одначе, скоро виходить. "Прозідні наші люди, і в першу голову Симон Петлюра, цього одчаю ніколи і не знали!" - Читаємо тамже. - "Ми відчували, що наша нація увійшла в добу велику, героїчну, і що поразки властиво ніякої не було: це тільки епізод в боротьбі."

Великий прогрес національної свідомости в нашому народі в Україні, перебування еміграції в стані найбільш активної загальної мобілізації всіх творчих сил, що незабаром розпочалася, - давали багато доказів для підтвердження цієї тези.

В жовтні 1921 року відбувається в Празі святочне відкриття перенесеного з Відня Українського Вільного Університету. В травні 1922 року в Подєбрадах розпочала свою діяльність Українська Господарська Академія. В липні 1923 року в Празі розпочав своє існування Український Високий Педагогічний Інститут. Вкінці 1924 року постав тут Український Академічний Комітет.

Прага стягає до себе українські наукові сили і студентські маси та стає не лише українським культурно-науковим центром, але й центром громадянського і політичного життя. В березні 1924 року в Чехословаччині перебувало до 2000 українських студентів, що їх об'єднував Центральний Союз Українського Студентства - ЦЄСУС. В швидкому темпі провадиться організація української еміграції не лише по лінії науковій і академічній, але й професійній, громадсько-політичній, військовій, пластовій, спортивній, жіноцтва тощо. Поставлять десятки і сотки прерізних товариств і організацій, що в своїй щоденній роботі не задовольняються суто українським тереном діяльності, а поширюють її і на міжнародній форум.

В 1923 році в Польщі вже перестали існувати табори інтернованих, за винятком Української Станиці в Каліші. Частина воляцтва виїхала до Франції, Чехословаччини, решта була приміщена на працю в різних осередках польської держави.

Ніхто не залишається поза організацією. Навіть невеличкі скупчення української еміграції у Польщі вливаються в організаційну структуру Українського Центрального Комітету. Варшава перетворюється незабаром в другий, менш численний, але не менш активний центр українського культурного і громадсько-політичного життя. В швидкому темпі закінчується і організаційне оформлення життя української еміграції у Франції, центром якого стає Париж. Інші скупчення української еміграції перебували в Німеччині, Бельгії, Румунії, Болгарії, Туреччині, Швейцарії, Римі, але і тут вони дуже часто нагадували себе своєю культурно-національною роботою.

В 1924 році залишає Польщу і Головний Отаман Симон Петлюра та переїздить на сталий побут до Парижа, відвідавши перед тим Угорщину, Відень і Швейцарію. Восени 1925 року в Парижі почав виходити "Тризуб", що стає трибуною широких кол прихильників УНР і політичною енциклопедією тодішньої доби української історії. На Різдво 1925 року в Празі урочисто відчиняється Республікансько-Демократичний Клуб, що стає ідейним центром і осередком прихильників творчої української державної думки та лабораторією ідей Державного Центру. На 1925-1926 роки припадає початок поновної активізації дипломатичної праці уряду УНР. В цьому часі навіязується досить рухливий контакт Парижа і Варшави зі всіма європейськими центрами, в яких перебуває українська еміграція.

В цьому часі також в різних статтях на сторінках "Тризуба" і інших еміграційних органів з'являються такі тверді заклики, як:

"Україна, як Самостійна Держава, стане реальністю, як в житті народу нашого, так і перед широким світом". ("Тризуб" ч.1.)

"Нехай вона (боротьба) буде довга і уперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна, - хоче чи не хоче того Европа, - таки буде." ("Тризуб" ч.2.)

"Українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло Незалежна Держава Українська - перетвориться в дійсність... Не забуваймо про меч; учімося міцніше тримати його в руках..." ("Тризуб" ч.15.)

"Не марнотратням, не яловим повинно бути життя нашої еміграції поза межами батьківщини, а повним глибокого змісту та корисних наслідків для рідного краю..." ("Сучасна українська еміграція та її завдання")

"Справа здобуття української держави - це справа цілої нації української, а не якоїсь кляси її, чи партії, - ось через що порозуміння, согласованість всіх чинників громадських і співпраця їх є умовою, без додержання якої своєї мети державної не досягнемо." ("Суч.укр.еміграція")

"Коли б там, на Україні Великій, відчули розбіжність політичної думки серед нашої еміграції, брак єдиної волі в праці цілого громадянства на чужині, - то це болючи відчула б наша нація і гостро засудила б нас за нашу дрібязговість, за малий розум у справах великої й державної загально-національної ваги". ("Сучасна укр. еміграція")

Це Симон Петлюра, схований під різними псевдонімами, кидав свої далекозорі і пророчі прогнози і закликав еміграцію до всебічного і творчого чину та вливав в її серця надію на краду будучиву.

Весною 1926 року Симон Петлюра, більш як коли небудь, був повен великими плянами та надіями. - пише в "Без Території" О. Шульгим. - Більш, як коли небудь горів високим національним ентузіазмом, що так підносило і все його оточення.

І тут прийшла катастрофа...

"День 25 травня 1926 року став великою трагедією для цілої України. Вся еміграція, як і ціла Україна, була зворушена до самої глибини свого серця. Забулися сварки, зникла критика. Образ мученика - героя, що смертю своєю відкупив всі гріхи вільні чи не вільні, які люди приписували йому, всі можливі помилки, - став тим гігантом, що опанував цілою Україною. Смерть Петлюри перетворилася в нечуваний його тріумф, в перемогу його ідей і чину." ("Без Території")

В Варшаві, Празі, Парижі і в інших українських еміграційних центрах спонтанно постають "Комітети для вшановання пам'яті Симона Петлюри". Організації політичні, громадські, професійні, академічні, без різниці їх ідеологічного забарвлення, приступають до Комітету вшановання пам'яті Симона Петлюри, що ставить собі за щіль не лише вшанувати пам'ять Вождя України, але й оборонити його честь. В самій тільки Чехословаччині до Комітету вписалося 103 організації.

Подібні дні всенародної єдності, коли в тривозі за будучину української справи українська еміграція беззастережно горнула до свого Державного Центру, траплялися і в наступних роках. Зокрема до них належить віднести: період тривання процесу над вбивником Симона Петлюри в Парижі, коли від української еміграції обставини вимагали не лише єдності, але й великих матеріальних жертв на ведення процесу; процес СВУ у Харкові, що показав не лише живучість ідей Симона Петлюри в народніх масах на Великій Україні, але й значення перебування та праці нашого Державного Центру на еміграції; голод на Україні, про який О.Шульгим у вже цитованій нами "Без Території" пише:

"Голод зробив своє враження, що справді згадуються часи 1917 р., часи великого національного об'єднання. В день смутку і жалоби 29 жовтня 1933 року, всі дзвони українські розкидані по цілому світові били в унісон, так само, як в унісон бились і стискались

налі серця. В цей час люди, що про спільний провід і не думали, несподівано відчули в ньому погребу. Ідея уряду УНР самий факт його існування, несподівано стали в центрі цілого нашого життя."

По смерті Симона Петлюри, організаційне життя української еміграції розгортається далі, і з року на рік міцнішає, його коріння, хоч і в чужому ґрунті, все більш і більш розростається. І опираючись на цю громадсько-політичну базу, Державний Центр УНР, який від дня смерті Симона Петлюги очолює його наступник А.Лівицький, розвиває далі свою активну працю, що особливо дається відчутти в ділянці української зовнішньої політики.

Перед дуже трудним завданням став би той, хто в рамках короткої статті хотів би показати всю, загальноєвропейську, організаційну структуру української еміграції бодай в передвоєнному періоді і дати відповідь на питання, що зробила вона на протязі 1920-1939 років. Доводиться і нам тут обмежитись лише деякими фрагментами, а читачів, що цікавились би цією темою, відіслати до грубих річників паризького тижневика - "Тризуб", до праці Симона Наріжного - "Українська еміграція" (Прага, 1942, 368 стор.), до загальних основ "ідеології і чину Уряду УНР на чужині" - "Без Території" О.Шульгина (Париж, 1934, 252 стор.) і багатьох інших джерел.

На життя української еміграції ми глянемо головню з перспективи 1930-1938 років, коли воно вже було устabilізоване, і коли багато українських установ і організацій вже перейшли через десятилітній період свого існування.

В тому часі організаційну структуру української еміграції очолювала Головна Еміграційна Рада, в склад якої входили: Український Центральний Комітет у Польщі з його біля 80 відділами, розкиданими по різних осередках польської держави; Генеральна Рада Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції, що мала до 20 організацій і громад в різних місцевостях Франції, Республікансько-Демократичний Клуб у Празі, Український Громадський Комітет у Румунії, що складався з 7 різних організацій та громад, Українська Громада в Туреччині і ін.

Українська еміграція в Польщі, яка найменш хорувала на "опозиційні настрої" після поразки 1920 року, і яка в своїй масі завжди залишалась вірною ідеології і прапорам УНР, вже цілковито закінчила свою організаційну стадію. Союз воєнків армії УНР, Спілка військових інвалідів, Союз українок-емігранток у Польщі, Спілка інженерів та техніків, Український клуб у Варшаві, Корпорація "Запорожжя" та ін. - розвивають рухливу і всебічну діяльність. В Українському Науковому Інституті у Варшаві відбуваються періодичні засідання економічного і інших семінарів, на яких зачитуються і дискутуються різні реферати з галузі української економіки, адміністрації тощо. Розвиваючи широку видавничу діяльність, Український Науковий Інститут тоді вже випустив понад 20 томів поважних студій з обсягу статистики, економіки, адміністрації України і т.ін. Клуб "Прометей" об'єднав в собі чоловічих представників поневолених Москвою народів і що тижня організовує періодичні зібрання, в яких беруть участь представники політичного, громадського і наукового світу, як прометеївських, так і польського народів та обговорюються східні і міжнародні проблеми.

Не менш активною була й праця української еміграції на терені Франції. Навколо "Тризуба" зосереджується жвава видавнича діяльність. Заснована в 1927 році Бібліотека ім. Симона Петлюри, влаштовує доклади і академічні вечори. Її книжковий стан в 1932 р. вже доходить до 10.000 томів. Студентство організоване в Студентську Громаду, технічні сили - в Спілку українських інженерів у Франції. Співпраця з прометеївськими народами провадиться в Укра-

інсько-Кавказькому Клубі, від 1934 року - в Українсько-Кавказькому Комітеті Дружби. "Cercle d'Etudes Ukrainiennes", що об'єднав навколо студіювання української проблеми багато впливових представників французького і українського політичного та наукового світу, став правдивими курсами українознавства для французів, що ставлять собі за ціль вивчити Україну зо всіма її проблемами в минулому і сучасному. Французький Східний Інститут "France Orient" в Парижі, який є суто французькою інституцією і об'єднує в собі представників французької дипломатії, військовости і науки, почесним головою якого є президент Франції, влаштовує сходознавчі виклади, концерти, банкети і на чолі східних проблем ставить проблему українську. Один з таких банкетів був влаштований і на честь голови дипломатичної місії УНР в Парижі. В 1934 році Інститут "France Orient" організовує концерт-базар на користь голодуючих на Україні.

Українське громадсько-наукове життя в Чехословаччині в цьому часі сягає кульмінаційного пункту свого розвитку. Український Вільний Університет в Празі, що протягом перших десяти літ свого існування перевів кілька тисяч вписів студентів на студії, бере активну участь в численних міжнародних наукових конгресах та провадить велику видавничу діяльність, обмінюючись своїми виданнями через "Міжнародну обмінну службу" з науковими установами, університетами Європи, Америки і Азії. Українська Господарська Академія в ЧСР перетворила подебрадський замок в наукову твердиню. На її 59 наукових катедрах працює 118 осіб професорського і педагогічного персоналу, в тому й 26 осіб різних чеських фахових сил. Кількість виданих інженерійних дипломів в 1935 році (момент ліквідації) сягнула цифри - 559. Вібліотека посідала 28395 томів різних книжок. Український Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова у Празі за 10 літ його існування (1923-1933) закінчило 173 студентів. Український Академічний Комітет, крім поточної наукової праці, перебував в тісному контакті з женевською Комісією для міжнародної інтелектуальної співпраці і з її виконним органом - Інститутом інтелектуальної співпраці в Парижі. Крім того він гідно репрезентує українську науку на різних міжнародних наукових з'їздах, конференціях та конгресах. В жовтні 1932 року і в березні 1932 року з його ініціативи відбулися імпозантні наукові з'їзди, що стали величавим переглядом здобутків української науки на еміграції. В листопаді 1932 року в Подєбрадах засновується Український Технічно-Господарський Інститут (УТГІ), що в першому п'ятилітті свого існування записав на студії 749 осіб. В 1936 році при УТГІ відкривається Висока Школа Політичних Наук, Високі Курси Громадської Агронемії, а в 1937 році - Технікум Сільсько-Господарської Промисловости. Не згадуємо тут цілої низки професійних організацій, Товариства Правників, Військової Громади, жіночих об'єднань, що теж в тому часі розвинули широку діяльність, як в своєму українському оточенні, так і серед чужинців.

В Софії над зближенням українського і болгарського народів працює "Болгарсько-Українське Товариство" і "Словянська Беседа". Слідом за ними йде й Румунія. В Туреччині місцева українська еміграційна Громада навязала тісний контакт з резиденцією Вселенського Патріарха в Царгороді.

Коротко хочемо тут зупинитися і на діяльності українського студентства на еміграції. До його Центрального Союзу в 1924 році входило 22 студентські організації, що перебували в 9 різних державах. Поза своєю поточною працею над організацією і репрезентацією українського студентства, поза своїми щорічними імпозантними з'їздами, ЦЕСУС розвинув дуже широку діяльність на міжнародньому

форумі. Міжнародна Конфедерація Студентів - СІЕ (Confédération Internationale des Etudiants) до якої від 1921 року належав ЦЕСУС, як вільний член з правом дорадчого голосу; Європейський Студентський Допомоговий Фонд, Міжнародна Студентська Ліга, Міжнародний Союз Християнської Молоді (УМСА), - це міжнародна арена, на якій довгі роки, з запалом і відданістю українській справі, працювало українське студентство, ставлячи на перше місце в своїй діяльності не свої професійно-академічні інтереси, а інтереси загально-національного характеру. ЦЕСУС бере участь в численних конгресах, конференціях та з'їздах, що їх щороку влаштовують згадані міжнародні організації, і провадить широку пропаганду українських ідей серед світового студентства. З цієї нагоди українські прапори повівали в Празі, Будапешті, Брюсселі, Софії, Парижі, Римі і в інших містах Європи. На конгресі СІЕ в Варшаві в 1924 році було прийнято проєкт відзнаки СІЕ. На 250 представлених студентством різних держав проєктів, було прийнято український проєкт. Не можна оминати тут і Союзу Відродження Українського Студентства - СВУС-а, що, рівнобіжно з ЦЕСУС-ом, брав участь також в цілій низці щорічних конгресів співзвучних з ним міжнародних організацій, а також Академічного Товариства для Ліги Націй, що постало в травні 1925 року, об'єднувало студентів і професорів та належало, як повноправний член, до Федерації Університетських Товариств для Ліги Націй.

Стільки, коротко й поверхово, про життя нашої еміграції в передвоєнних часах. З черги кілька слів про чин Державного Центру УНР на чужині. Освітлити, бодай побіжно, діяльність і чин Уряду УНР на чужині - є це також не легке завдання. По перше тому, що для обговорення цієї теми занадто вузькими були би рамки навіть найбільш широкої статті. По друге тому, що діяльність уряду на чужині не завжди можна виявити урядовим чином. Акцію уряду, як це пише О.Шульгин, історик мусить пізнавати не тільки по його безпосереднім вчинкам, але й по одсвіту його праці, по радіусам розходження тої національної енергії, яку направляє у всі боки Державний Центр, прагнучи одстояти, оборонити Україну і добитись її визволення.

Належить безсторонно ствердити, що згадані "радіуси розходження національної енергії" Державного Центру УНР охоплювали досить широку площину і через Варшаву, Париж та Прагу сягали в глибину найдальш віддалених від центрів еміграційних осередків.

Розглядаючи чин Державного Центру УНР на чужині, ми мусимо зупинитися на трох його засадничих напрямках: праця для еміграції, праця над зближенням еміграції з іншими народами і заходи на міжнародньому форумі в обороні України.

Симон Петлюра, що один з перших звернув увагу на ціну та значення крові в визвольних змаганнях нації, поставив також ясні дороговки і для життя української еміграції на чужині. Це її життя, як це ми вже навели вгорі, він хотів бачити "не марнотратним і яловим", а "повним глибокого змісту та корисних наслідків для рідного краю", з єдиною провідною політичною ідеєю і з єдиною волею. Тому не є дивним, що перші організаційні громадські центри повстають при дружній співпраці з закордонними дипломатичними місіями УНР і довгий час містяться в їх приміщеннях, що до перших управ цих громадських центрів належать люди, що ще недавно займали видні місця в державному урядовому апараті і т.ін.

Український Центральний Комітет у Польщі з своєю широкорозбудованою організаційною структурою, Союз Українських Емігрантських Організацій у Франції, українські вояцькі організації, що через

свої центральні входили до таких поважних міжнародних об'єднань, як "С.І.А.М.А.К.", "Ф.Е.Д.А.К." і ін., український тижневик "Тризуб" в Парижі, "Табір" в Варшаві, "Гуртуймося" в Празі, Бібліотека ім. Симона Петлюри у Парижі, Український Академічний Комітет у Празі, перший Науковий З'їзд у Празі, Український Науковий Інститут у Варшаві, Товариство Допомоги Українським Студентам у Варшаві і ціла низка різних інших організацій, про які згадаємо пізніше, - завдячують своє постання безпосередній ініціативі і заходам урядових чинників УНР.

До об'єднання української еміграції, до похвалення її всебічної діяльності, до утримання її в стані сталого поготівля - великою мірою спричинилися й численні подорожі представників Державного Центру УНР, які вже в 1921 році Симон Петлюра розпочав відвідуваннями таборів інтернованих, в яких перебувало українське вояцтво, а в 1924 році своєю поїздкою до Відня, Угорщини і Швейцарії.

Часті поїздки тих чи інших громадсько-політичних і наукових діячів по лінії Варшава - Прага - Париж, і навпаки, були звичайним явищем і їх не будемо ми тут згадувати. Так само не будемо тут згадувати і дуже частих поїздок проф. О.Шульгина, проф. Р.Смаль-Стоцького і інших чинників міністерства закордонних справ УНР до Женеви, Брюсселя, Будапешту, Риму і інших європейських центрів, що були в тому часі тереном їх сталої дипломатичної діяльності. Згадаємо тут лише декілька подорожей представників Державного Центру УНР, що відбулися в часі, на якому зцентралізували ми нашу увагу. В 1926 і 1928 роках обіздить Європу заступник Головного Отамана А.Лівницький. В 1930 році прем'єр-міністр В.Прокопович відвідав еміграційні осередки в Румунії, Болгарії і Туреччині, а 14.6.1930 р. побував на аудієнції у Вселенського Патріарха у Царгороді. В 1931 році обіздить Балкани ген. В.Саласький, відвідали не лише столичні центри, але й найдальші від них віддалені осередки скупчення української еміграції в Болгарії. В 1932 році відбувається подорож по Європі проф. О.Шульгина: Париж-Білгород-Софія-Букарешт-Чернівці-Львів-Варшава-Прага-Париж. Кілька подорожей відбув проф. Р.Смаль-Стоцький до прибалтійських держав.

Не треба хіба говорити про вагу і значення цих подорожей. Провідникам Державного Центру вони давали можливість знайомитись з життям українських еміграційних осередків, з їх потребами і настроями. Вони давали нагоду до різних конференцій і побачень, як з українськими, так і чужоземними громадсько-політичними діячами. З другого боку, вони вливали багато світла в одноманітне життя еміграційних осередків і нової віри в серця поодиноких емігрантів.

Роля Державного Центру УНР в тому, що українська еміграція з честю вийшла з своєї розпорошеності, що в другу світову війну вона ввійшла об'єднаними й спільними лавами, з спільною ідеєю й з великим культурно-національним дорібком, - безумовно велика.

Другою ділянкою діяльності Державного Центру УНР на чужині є зближення української еміграції з іншими народами і пропаганда серед них української ідеї. На відтинку зближення українців з поневоленими Москвою народами, еміграція яких зцентралізувалася головною в Варшаві і в Парижі, працюють, засновані з ініціативи урядових чинників УНР, у Варшаві - Клуб "Прометей", а в Парижі - "Українсько-Кавказький Клуб" і видавництво "Прометей". Над зближенням українців з іншими європейськими народами працюють: "Франс-Спріен" в Парижі, "Болгарсько-Українське Товариство" в Софії, а поза цим, всі українські наукові установи, українську студентство і молодь, які беруть участь в різних академічно-наукових і професійних з'їздах, конференціях, конгресах. Цій справі служить також і участь українців в численних виставках, на яких організуються українські відділи, що знайомлять чужинців з українською видавни-

чою продукцією, з українським народним мистецтвом, а навіть з пам'ятками української визвольної боротьби 1918-1920 років, як це було в 1931 році на виставці в Королівському Військовому Музеї в Брюсселі.

Застановляючись над закордонною працею уряду УНР, О.Шульгин пише: "Скільки часу і зусиль треба було прикласти, щоб на мапах географічних Україну замальовано було окремою фарбою, чи обведено її певною лінією кордонів... Багато ворожих настроїв мається у світі супроти постанови нової держави, - трудно віднайти собі місце поміж старих націй" і звертає увагу на неосвідомленість світової дипломатії в українських справах, що особливо помітно було в 1919 році.

В боротьбі за місце України на малій Європі і в світі, в тій колосальній праці, яку на цьому відтинку пророблено на протязі 1919-1939 років для ознайомлення чужинецького світу з основною українською проблемою: що український народ існує, живе і хоче бути самостійним, - Державний Центр знаходить всебічну і гармонійну поміч цілої еміграції, що не раз виявляє тут подиву гідний патріотизм: Др Е.Лукаевич субсидіює видання великого українського щоденника - "Українська Трибуна" у Варшаві, М.Липовецька видає на власний кошт неперіодичний орган італійською мовою - "Україна".

З черги хочемо зупинитися дещо і на закордонній політиці уряду УНР, провідною ідеєю якої була завжди боротьба за визволення України. Праця української дипломатії, що була розпочата з моментом підписання Берестейської мирної угоди, дуже скорочується після 1922 року. З дипломатичних Місій УНР, які існували майже у всіх столицях Європи, довгий час ще існує Місія у Парижі. Контакт з чужинецьким політичним світом починає знову навіязувати Симон Петлюра своєю подорожжю по Європі в 1924 році. Смерть Симона Петлюри, і особливо процес над його вбивником, стає моментом, коли українська справа набирає широкого розголосу і стає в центрі уваги цілого світу. Одночасно стає вона і центром уваги української дипломатії, перед якою, як і перед цілим українським суспільством, постало не легке завдання: - Оборона імені Симона Петлюри і української національної честі.

Ареною міжнародної політичної акції стає знову Женева: Ліга Націй з її різними установами і конференціями. Уряд УНР звернув увагу на існування при Лізі Націй Високого Комісаріату в справах біженців, що його очолював Ф.Нансен і що мав на меті захист матеріальних і правних інтересів еміграції. Від травня 1928 року до вересня 1930 року на терені цього Комісаріату і сесій Ліги Націй велася боротьба за національне ім'я української еміграції (зазначення в нансенівських паспортів не російської, а української національності), в якій акцію урядових чинників активно і масово підтримала ціла українська еміграція.

Восени 1930 року уряд УНР виступає в Женеві в справі прилучення України до Європейського Союзу Народів, яка вже тоді, з ініціативи керівника французької зовнішньої політики А.Бріана, стала центром світових зацікавлень, та протестує проти тенденцій залишити Україну по той бік лінії, що ділить Захід від Сходу, Європу від Азії. Вже тоді доводилось удоводжувати керівникам європейської політики нерозривний економічний, політичний і історичний зв'язок України з європейським заходом.

Також в 1930 році, в часі тривання процесу СВУ у Харкові, після двократних виступів української делегації на пленумі Унії Товариств для Ліги Націй, одноголосно було прийнято резолюцію, що осуджувала червоний терор на Україні. До згаданої Унії Україна належала як рівноправний член через, засноване при ініціативі і

заходами урядових чинників УНР, українське товариство для Ліги Націй. Таку ж односторонню резолюцію в справі терору на Україні вносить і "С.І.А.М.А.К.", що був також поважною міжнародною ареною, на якій в 1929 році українська делегація здобула для України місце рівноправного члена.

В 1931 році українська делегація кількакратно протестує проти прийняття ССРСР до "Європейської Комісії при Лізі Націй" і паралізує запропонований Літвіновим "пакт економічної неагресії", звертаючи увагу на совітський демпінг і його шкідливий вплив на світову економіку.

В 1932 році, коли на міжнародній арені жваво дискутується справа роззброєння, українські державні чинники звертають світові увагу на далеко не паціфістичні успосіблення совітів, на стан їх озброєння, та протестують проти участі совітів в конференції в цій справі. Проблема - "роззброєння і Україна" переноситься і на форум Унії Товариств для Ліги Націй, а також на форум С.І.А.М.А.К.-у.

Також в 1932 році розпочинають урядові чинники УНР на міжнародній арені велику акцію - протест проти примусової праці в ССРСР. Ця проблема обговорюється на терені Унії Товариства для Ліги Націй, на всіх її конференціях (Будапешт, Брюссель, Париж, Женева) і аж в 1933 році на сесії Унії в Монтре було винесено односторонню резолюцію, що осуджувала примусову працю в ССРСР.

Велику діяльність в 1929-1932 роках і особливо в 1933 році розвивав уряд УНР в справі голоду на Україні. Навкруги широкої і голосної акції, яку з часом очолила Головна Еміграційна Рада, об'єдналися не лише емігранти, але й українське суспільство Західно-Українських Земель, творючи єдиний фронт цілого українства. В цій низці містевостей (Прага, Брюссель, Львів, Чернівці, Відень, Париж, Лондон) творяться Комітети допомоги голодуючій Україні, в організації яких виявляє ініціативу не лише українське суспільство, але й різні міжнародні організації, Греко-Католицький Єпископат на чолі з Митрополитом Шептицьким, віденське духовенство на чолі з Кардиналом Інніцером і інші. Конгрес національностей в Берні, Конференція С.І.А.М.А.К.-у в Женеві винесли резолюції протесту.

Це - короткий перебіг діяльності уряду УНР в 1930-1933 роках на міжнародній арені. Оскільки взяти під увагу, що учасникам кожної зі згаданих тут сесій і конференцій роздавалась інформаційна література, що з ними відбувались конференції, розмови, що кожний виступ української делегації знаходив голосні відгуки в світовій пресі, - то доведеться ствердити, що і в цій ділянці урядовими чинниками УНР було переведено велику працю. "Впертістю і витривалістю, цим багатолітнім праці, - як це пише О.Шульгин в "Без Території", - розбили ми чимало найбільш завзятого ворога недовіри до нашої справи. Впало вже відношення до нас, як до "homines novi", що зазнали ми так боляче в 1919 році, коли з'явилися до Європи без жадних традицій."

"В архівах міністерств закордонних справ держав усього світу, а також бувшої Ліги Націй, лежать сотки нот, меморіалів і петицій, що їх подавав уряд УНР, як за свого перебування на рідній території, так і на чужині. Ці документи присипані тепер архівним порошком забуття, але їх читали, про них пам'ятають і вони можуть бути кожної хвили видобуті на денне світло," - пише М.Лівицький в своїй праці - "Визвольна боротьба і Державний Центр".

Але до цього належить додати, що в цих архівах перебувають не лише ноти, меморіали і петиції, але й акти визнання України такими державами, як Австрія, Англія, Болгарія, Естонія, Латвія, Ні-

меччина, Польща, Угорщина, Фінляндія та Франція. В архівах закордонних парламентів перебувають акти, що говорять, що навіть в 1925 році парламент Аргентини прийняв внесок комісії заграничних справ про визнання державної незалежності України та нав'язання дипломатичних зносин з урядом УНР, що в 1930 році в Конгресі США відбулася велика парламентарна дискусія над внеском сенатора Конеланда про офіційне визнання Української Держави та акредитування американського посла при уряді УНР і ін.

Ще кілька слів про державні декларації уряду УНР, скеровані до Українського Народу. Вони були проголошені: з причини смерті Симона Петлюри, процесу над вбивником Симона Петлюри, з нагоди десятиліття Центральної Ради, десятиліття проголошення незалежності України, процесу СВУ, тощо. Вони містять у собі найбільш автентичний та офіційний матеріал щодо політичного програму нашого Державного Центру.

Друга світова війна надовго випроваджує з рівноваги життя української еміграції і нищить чимало, тяжкою працею та загальним зусиллям здобутого, її національного дорібку. Не справдилися й надії, що в процесі другої світової війни постане Вільна й Незалежна Українська Держава.

Події 1 вересня 1939 року, початок німецько-польської війни, застали представників Державного Центру УНР у Варшаві. Їм не вдалося здійснити своїх замірів і через Румунію перебратись на нейтральний терен. Державний провід, на підставі уповноважень Заступника Головного Отамана А.Лівицького, перебирає парижська група представників Державного Центру на чолі з прем'єр-міністром В.Прокоповичем, міністром закордонних справ О.Шульгином та ген.Удовиченком, що одразу задекларували приналежність Державного Центру до західних демократій. Але з моментом капітуляції Франції і ця група представників Державного Центру опинилася в межах німецької окупації. Державний провід і багато визначних емігрантів в Польщі, Чехословаччині, Франції були фактично конфіновані німецькою владою, тим самим і провадження якоїсь урядової акції було унеможливлено. На долю Державного Центру залишалось піти фактично в підпілля під режимом кривавого гітлерівського терору на українських землях та зареагувати на нього дорученням от. Бульбі розпочати на Полісею формування Української Повстанської Армії.

Тягнуться й далі довгі і журливі роки безмежної туги за Батьківщиною.

Але друга світова війна збільшила ряди української еміграції. На еміграцію вийшло представництво від усіх суспільних верств Соборної України. Ідейний зв'язок, що завжди існував між еміграцією та українським народом, особливо увидатчився з приходом нових еміграційних мас Великої України, що стали в спільні лави до продовження боротьби за визволення України під прапорами УНР. Період 1945-1950 років у всій величчї показав динамічну силу сучасної української еміграції. В швидкому темпі відроджується українське високе шкільництво, постає Український Господарський Інститут, Висока Економічна Школа, Український Вільний Університет, Духовна Академія УАПЦ, Греко-Католицька Духовна Академія тощо. Українську науку на еміграції репрезентують Українська Вільна Академія Наук та Товариство ім. Т.Шевченка. З нічого постає численна українська преса, що, перейшовши короткий період циклоstileвого друку, переходить на друк машинний, тираж якої сягає багатьох тисяч примірників. Широка сітка українських видавництв старається заповнити всі прогалини, що їх викликає брак української книжки

на еміграції. Широко розвинута українська кооперація щиро субсидує всі прояви культурно-національного життя. Допомогову акцію очолює Українська Санітарно-Харитативна Служба. Об'єднане в Союзі Українських Ветеранів, українське воєцтво маніфестує й далі свою відданість ідеям української визвольної боротьби. Студентство знову об'єднане в ЦЕСУС-і, жіноцтво - в Об'єднанні Українських Жінок, селянство в Селянській Спільноті, журналісти і письменники в СУЖ і МУР і т. ін. Відродився знову і активну діяльність розвинув Український Пласт. Численні таборіві церкви являються не раз найкращими взорами українського церковного мистецтва...

А поза тим всим: театри Блавацького і Гірянки, капела Китас-того, хор Божика та десятки і сотки прерізних товариств, гуртків, гімназій, шкіл, курсів та тисячі різних імпрез. Український Музей-Архів при УВАН похопливо й дбайливо збирає кожну книжку, кожну газетну вирізку, плакат, листівку і кожний кляпоть паперу, який нагадує щось про Україну та про життя і працю української еміграції. Для творчої думки і чину української еміграції замало стає таборових теренів і вона настирливо шукає виходу на ширші простори.

Же в моменті постанови Організації Об'єднаних Націй, в жовтні 1945 року, уряд УНР відновлює свою дипломатичну діяльність, висилаючи ноту до Голови Асамблеї Об'єднаних Націй в Лондоні, вітаючи постанови ООН і її перші збори та звертаючи їй увагу на головні історичні, правні і політичні моменти української визвольної боротьби.

16 липня 1948 року прийшло до реорганізації і посилення Державного Центру УНР. Було створено Українську Національну Раду і її перший Виконний Орган.

Сьогодні, в перспективі минулих тридцяти років, на дату 21-го листопада 1920 року ми можемо дивитися з двох пунктів погляду.

З одного боку це є день переходу уряду і армії УНР на чужину, день сумний, що нагадує нам збройну поразку 1920 року. З другого ж боку цей день є тридцятиліттям існування нашої еміграції, тридцятиліттям її життя, повного всебічної і творчої праці, що не залишилася без наслідків в загальному білянсі досягнень української визвольної боротьби.

Як перше, так і друге будить багато рефлексій, а тридцятилітня перспектива дає багато матеріалу і для певних висновків.

В підставах програної війни 1920 року лежали причини, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. До перших належить віднести непоінформованість світу про українську проблему, зтому і апатію, що огорнула Європу після першої світової війни. При наявності цих двох факторів трудно було надіятись на якусь, не лише матеріальну, але й моральну підтримку Європою українських визвольних змагань. Багато тодішніх керівників європейської політичної думки вже зробили висновок з цього стану річей. Взяти хоч би Клемансо, що висловив жаль, що Європа в свій час не змобілізувала своїх зусиль і не допомгла Україні в її боротьбі з більшевизмом, що сьогодні так дорого коштує цілому світові.¹

А на фронті внутрішньому? Українська політична думка в дуже швидкому темпі проходить шлях від I до IV Універсалу, але значні маси населення не встигали поспівати за нею. В часі загального національного здвигу забракло загальної свідомості, що "Для звільнення кожної нації густо кривиться кров", що нація вимагає

¹) Général Mordacy : "Clemenceau au soir de sa vie", стор.147.

"податку гроша і крови". В часі, коли, як сказав Симон Петлюра в Києві 20 травня 1920 року, у всіх "година мала бути за день, а день за місяць", значна частина населення ще перебувала в стані згаданої нами післявоєнної втоми і апатії або, перебуваючи під впливом федералістичних тенденцій, вагалася що вибрати - "спільний котелок", чи "власний". В часі, коли невеличку тоді червону армію можна було розбити одночасним ударом спільного фронту прометеївських народів, цього фронту забракло.

Питань цих докладніше не торкаємося. Вони виходять поза рами нашої статті. Скажемо лише одно: сьогодні вже безповоротно розвіявся чад "спільного котелка" і український народ вже закінчив процес, що перетворив його в одну суцільну українську націю.

Ані ж рефлексії і висновки виривають у нас, коли, в перспективі минулих тридцяти років, ми дивимося на життя української еміграції і на чини Державного Центру УНР на чужині? Їх чимало.

То перше належить підкреслити вагу самої організації. Поза організаційними формами в українській еміграції не повинна залишатися жадна одиниця, оскільки вона не хоче в чужому морі загинути для української справи. Тяжкі часи економічної кризи, що зарисувалися в господарському житті багатьох держав в післявоєнні роки, яскраво показали, яке значення для української еміграції має сильна і авторитетна організація, а також і той контакт, що його вдалося нав'язати українським урядовим і громадським чинникам з чужинецьким світом. Закони про охорону ринків праці, безробіття і його наслідки, лише зниклою мірою вдарили по бездержавній українській еміграції. Лише через організацію одиниця може мати вплив на громадське і політичне життя. На сильні організації опирається вплив провідників в їх громадській і політичній роботі. І оскільки життя української еміграції в періоді між двома світовими війнами так багате було на наслідки всебічної наукової і громадсько-політичної праці, що до непізнання змінила світову опінію про українську справу, оскільки вона могла брати участь в численних і різного роду міжнародних товариствах, конгресах, конференціях, з'їздах, виставах тощо, - то це все уможлижувала їй найдальш посунена, і різні галузі життя охоплююча, ступінь її внутрішньої зорганізованості.

Боротьба з розпорошеністю наших сил набирає особливого значення сьогодні, коли українська еміграція залишає табори і вирушає в широкий і незнаний світ, і коли, найбільш ніж коли небудь, навколо боротьби за визволення України, навколо завдань нашого державного будівництва, мусять бути змобілізовані й об'єднані всі творчі сили нації.

В процесі 2-ї світової війни лави української еміграції збільшилися. Але, одночасно з цим, і українська справа вийшла з суто європейських рам на форум світової політики. Збільшилися сили, але збільшився й терен, що вимагає праці української еміграції. Українська проблема виходить на арену світової політики і від Державного Центру УНР, як і від цілої еміграції, події вимагатимуть праці в світовому масштабі. Оглядаючись на пройдений тридцятилітній еміграційний шлях, ми бачимо, що однодушна і об'єднана єдністю переконань і настроїв та очолена Державним Центром УНР, українська еміграція, перемагаючи всі труднощі і переборюючи всі перешкоди, в минулому своє завдання виконала. Вона виконає його і в майбутньому, оскільки стане на шлях збереження національних сил і єдності політичної думки.

Наслідки праці української еміграції, як і її політичних та державних чинників, широкий розголос знаходили не лише на захо-

ді, що був безпосереднім тереном її всебічної діяльності, але й на сході, що був завжди огорожений від неї залізною заслоною. Українська еміграція в своїй праці для Батьківщини завжди болюче відчувала відірваність від рідного ґрунту, але ані "залізні" ані інші заслони не були перешкодою українській еміграції тримати руку на живчику совітської політики та відношеннях совітів до українського народу і відповідно на них реагувати. Західнім державам зверталося увагу на те, що дерево, яке спроваджує Англія з ССР, скроплене кров'ю українських засланих, що збіжжя, яким в періоді совітського демпінгу, совіти заливали Європу, руйнуючи її господарську систему, є відірване від уст голодуючої України і т.ін. Більш того, совіти пильно приглядалися до всіх проявів творчого життя української еміграції і відповідно на них реагували своїми контр-діями. Вистачить пригадати, що на постановня "Нової України" в Празі совіти зареагували появою "Червоного Шляху" у Харкові, що на розпочаті Українським Науковим Інститутом у Варшаві видання повної збірки творів Т.Шевченка совіти відповіли такою ж акцією у себе і т.ін.

Але найбільшою совітською реакцією на чин української еміграції і її Державного Центру на чужині був показовий, трансмітований і через радіо, процес С.В.У. в 1930 році, що показав ідейний і фізичний зв'язок еміграції з Україною. В цьому часі для окреслення ворогів большевицького режиму на Україні з'явився вираз "внутрішній емігрант", що найбільш виразно і не двозначно вказував на значення еміграції в боротьбі за визволення України від большевицького панування. В 1929-1935 роках "петлюрівщина" і закликали до боротьби з нею не сходять зі сторінок совітської преси на Україні і немає промов ані Постішева, ані Кассіора і інших совітських достойників, в яких би не закликалось до боротьби з українською національною небезпекою, виразом якої була та ж сама "петлюрівщина" на окупованій совітами Україні і чин української еміграції та її Державного Центру на чужині.

Ці заклики до боротьби з українською національною небезпекою не сходять зі сторінок совітської преси і в пізніших роках, але совітська влада вже старається затаїти зв'язок цієї небезпеки з "петлюрівщиною", з еміграційними колами, і намагається надати їй характеру бандитизму, фашизму і чужої агентури.

Збройна боротьба української армії, регулярної в часах державности і повстанчої в наступних роках, а також діяльність української еміграції і Державного Центру на міжнародньому форумі були, як бачимо, тим чинником, що змушував совіти стало оглядатися на захід. В цьому аспекті належить розглядати й деякі совітські акти, що йшли по лінії ствердження національної окремішности та державности України. Найбільш виразно позначилося це в 1921 році, коли на мировому договорі в Ризі було представлено також УССР, як контрагент Польщі, в 1945 році, коли до Організації Об'єднаних Націй в Сан Франціско впроваджено представника УССР, як представника окремої держави, а також в останніх часах, коли УССР надано окремий державний герб і прапор.

Цими увагами ми закінчуємо наш побіжний огляд життя і національного чину української еміграції і Державного Центру на чужині. Табори порожніють. Та й були вони лише вступним періодом до властивої еміграції, переглядом її величавого творчого динамізму та школою всебічної національної роботи. Українська еміграція вирушає в дальший світ. Розпочинається період властивої еміграції. На нових еміграційних теренах в швидкому темпі починає активізуватися її культурно-національне життя. Ще рано робити підсумки

Його досягнень, але вже й сьогодні можна занотувати багато його організаційних поступів, здобутків праці, а навіть і тріумфів.

Активізується і чин Виконного Органу УНРади та її Представництв у різних державах. Українське громадянство все сильніше єднає свої лави в спільній і всебічній підтримці його діяльності. А все це є запорукою тому, що, з'єднана в соборні лави, перенята духом Крут, Базару, Листопадових Днів і Хусту, з гаслами і духом Симона Петлюри, під скропленими святою кров'ю героїв визвольної боротьби прапорами УНР, - українська еміграція йде вперед, до перемоги в осягненню своїх ідей і прагнень.

I. - ми

БОРОТЬБА НА БАТЬКІВЩИНІ І МИ

Суперечки на ті теми, хто має більше значення в житті поневоленої нації - Батьківщина чи еміграція? - недовільні і безвартісні. В залежності від обставин, одні і другі сили можуть відігравати більш чи менш важливу роль. Ідеться лише про те, щоб і ті і другі сумлінно виконували свої обов'язки і використовували кожную нагоду для прискішення визволення.

Розуміється, настрої і постава українського народу на Рідних Землях ідуть насамперед у рахубу, бо еміграція тільки тоді діятиме успішно, коли вона зможе покликатися на волю всього нашого народу. Тому духовий зв'язок з Батьківщиною, однозгідність у визначенні поставленої мети має першорядне значення.

Проте на цьому не слід спинятися. Ще більшу бо вартість мав би той факт, коли б поміж діючими визвольними силами на Батьківщині і на еміграції існував постійний фактичний зв'язок, коли б їх дії доповнювали себе взаємно і коли б поміж ними була повна однозгідність. Це те, до чого всіма силами прагнуть провідні чинники нашого Державного Центру, беручи, звичайно, під увагу, що налагодження такого фактичного і постійного зв'язку є в нинішніх умовах (при наявності "залізної заслони") дуже тяжким завданням.

Голоси і побажання, що приходять з великим трудом і великим часовим спізненням з Батьківщини, мають безперечно велику цінність для всіх тих, що перебувають на чужині. Однак, на нашу думку, ці голоси можуть і повинні братися під увагу, але їх не треба розглядати, як невідкличні накази. Бо наші люди на Батьківщині не можуть орієнтуватися у становищі еміграції і навпаки: еміграція не завжди може правильно оцінювати події і потреби Батьківщини. Тому всі голоси з Батьківщини можуть сприйматися лише як побажання, а з другого боку еміграція має не тільки право, але і обов'язок звертати увагу визвольних сил, що діють в Україні, на можливі неправильності тих чи інших їх посулень. Це тим більш необхідне, що еміграція, перебуваючи у вільних умовах, часом має більше можливостей орієнтуватися у загальній ситуації, ніж люди, що перебувають у підпіллі і під постійним переслідуванням ворога. Тому, якби навіть поставали деякі розбіжності у поглядах на різні справи чи справи з боку еміграції змінити такі чи інші посулення визвольних сил на Батьківщині, - це не було б жодним виявом непошани чи незгоди, але лише виконанням обов'язку супроти тих власне людей, що перебувають під жорстоким окупаційним режимом ворога.

Ці міркування треба мати завжди на увазі при обговорюванні становища в Україні. Бо, на жаль, деякі середовища завели таку звичку, що кожний погляд, висловлений тут з приводу тих чи інших подій на Батьківщині, перекручується як "недооцінювання героїської боротьби в Краю".

Дві події опановують нині розумом і серцем нашого, розкиданого світами, суспільства: смерть бл.п. Романа Шухевича-Чупринки та оголошення "Звернення Воюючої України". Ці події викликають певні реакції, щодо яких належить поробити вже підсумки.

Бл.п. Роман Шухевич-Чупринка згинув від руки ворога України, прости якого він боровся всіми способами, які вважав за доцільні. Смерть українця з руки ворога самозрозуміло викликає біль і пошану до жертви криві. І тому, хоч бл.п. Роман Шухевич-Чупринка виразно належав до одного політичного середовища, яке часами дуже нетерпимливо ставилося до українців інших політичних переконань, всі українські угруповання схилилися в пошані перед масстатом смерті; зробили це також і найвищі чинники нашого Державного Центру. Цим вони виявили своє всенародне, а не партійно-групове, ставлення до цієї події, показали свою вищість і вказали шлях поступовання тим, які групові інтереси ставлять вище за загальні, національно-державні.

Історія визначить ролю бл.п. Романа Шухевича-Чупринки і дасть оцінку його участі в українській визвольній боротьбі. Один факт, а саме свідчення про те, що Покійник хотів вийти з рамок одного політичного середовища і стати на шлях всенародної єдності, може буде найбільшою прикрасою в його життєвій біографії.

Проте вже сьогодні маємо виразні позначки того, що дехто намагається надати цілком спеціального характеру фактові смерті Романа Шухевича-Чупринки. Мимоволі насувається думка, що робиться це не для звеличення пам'яті Покійного, але для піднесення шансів і збільшення політичного капіталу свого власного партійного угруповання. І тому не гаразд роблять ті, що рівняють бл.п. Романа Шухевича з найвизначнішими нашими князями і гетьманами, з Петлюрою або Коновальцем. Бо, якщо це смерть, замість зближення поміж українськими політичними силами і ліквідації злочинного "двоподілу", має дехто використовувати для доведення, що лише одне політичне угруповання посідає монополію на репрезентацію України й очолювання визвольних змагань, якщо відразу лунає гасло про складання під час панахид пожертв на фонд одної організації (отже, тут не тільки про політичний, але й про цілком "реальний" капітал ідеться), то це вимагає рішучого і виразного застереження проти такого відношення до трагічної події в Україні з березня 1950 року. Якщо певні кола не схаменуться і далі будуть іти такою дорогою, то цим вони віддадуть кепську прислугу Покійному, смерть якого спричиниться до збільшення замішання серед українського суспільства і до поглиблення згадуваного двоподілу.

Хотілось би однак вірити, що прийде протверізіння і що, замість пропагованого двоподілу, його прихильники зрозуміють шкідливість свого поступовання, яка виявляється у безглуздому поборюванні УНРади, та усвідомлять собі konieczність всенародної єдності. До такого отверізіння повинно спричинитися "Звернення Воюючої України". Воно виразно виступає проти всяких роз'єднань, всяких сварок і взаємних поборювань серед українських політичних сил на чужині та "найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть піднести вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю". Воно закликає до згоди, до єдності, до поздання зусиль у визвольній акції.

Цей уступ "Звернення", як слушно зауважує американська "Свобода" з 16 листопада ц.р., "повинні взяти собі до серця і розуму насамперед ті націоналістичні групи, поведінка яких на еміграції діаметрально протилежна власне цьому голосові Воюючої України", себто ті групи, які не йдуть на співпрацю з УНРадою і безоглядно її поборюють. Бо, коли угруповання, що входять до УНРади, постійно закликають інших до співпраці, то ці інші або зовсім не приступили до УНРади, або виступили з неї, проголосивши гасла то "блискучого відображення" то "двоподілу" і створюючи атмосферу постійної боротьби у внутрішньому українському житті.

"Звернення Воюючої України", хоч оголошене воно з річним спізнанням, що підтверджує величезні труднощі в утримуванні зв'язку з Україною, є фактом позитивним, бо воно виразно засуджує деструктивні явища нашого життя на чужині, що приносять велику шкоду українській визвольній справі. Воно правильно ставить різні проблеми, як напр. наша освідомна праця серед чужинців, єдиний фронт поневолених Москвою народів, непримиренність нашого ставлення до загарбницької московської імперії, тощо. Відношення до цих проблем не розходиться з тими політичними напрямками, що їх проголошує і ними керується у своїй праці Виконний Орган УНРади і цілий наш Державний Центр. Проте в "Зверненні" є деякі місця, що насувають думку про вплив прихильників "двоподілу", які чи не підказали ці місця з еміграції, неправильно насвітлюючи деякі факти.

В "Українському Самостійнику" з 1 жовтня ц.р. була вміщена стаття п.з. "УНРада перемальовує декорацію", в якій, як завжди в цьому органі, фігурує цілий арсенал неперебірливих закидів проти Державного Центру, зокрема з приводу останньої декларації Виконного Органу. Лейтмотив цих закидів зовсім неоригінальний, давно відомий: УНРада, мовляв, виступає проти визвольної боротьби на Батьківщині, проти УПА, УГЕР і ОУН. При цьому стаття признає, що зміст відозви стверджує необхідність однозгідності визвольної акції на Батьківщині і на еміграції. Але власне це не догоджує авторові з "Українського Самостійника", і тому він намагається довести, що така постава УНРади нешкідлива, що це - "кон'юнктурне перефарбування", бо, мовляв, УНРада завжди негативно ставилася до Визвольного Руху на Батьківщині.

Звичайно, твердження про таке наставлення кіл УНРади зовсім безпідставні. Але якби навіть щось у цих твердженнях було правдивим, то, здавалось би, ті, що реклямують свій зв'язок з Батьківщиною, мусіли б тільки тішитися зі зміни наставлення інших. Та про це їм не йдеться, бо це виривало б їм з рук аргументи для поборювання УНРади. І тому вони далі кричать про "кон'юнктурне перефарбування". В дійсності ж жодного "перефарбування" не було, бо не було ніколи негативного наставлення УНРади до Визвольного Руху на Батьківщині.

На цьому можна було б і закінчити міркування на цю тему, бо для кожного громадянина, що не перебуває під впливом середовища "Українського Самостійника", ясні і давно зрозумілі всі спекуляції цього середовища відносно "недооцінювання боротьби в Краю": робиться це з метою придбання собі політичного капіталу і пониження всіх інших українських політичних середовищ. Але один уступ із "Звернення Воюючої України" примушує зупинитися докладніше над цією справою. Цей уступ звучить так: "Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради і Визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступали проти них... а ще

на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значення боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично.

В "Зверненні" не зазначено, кого саме тут маєтись на увазі. Однак, з огляду на згадані вище виступи проти УНРади на еміграції, належить ще раз висвітлити питання відношення до дії визвольних сил на Батьківщині.

УНРада в цілому, як і окремі угруповання, що входять до її складу, стояла і стоїть на тому становищі, що визволення України має відбутися в першу чергу власними силами українського народу. Зпільність і одностійність визвольної акції українських сил на Батьківщині і на еміграції є передумовою успіху наших національно-державних прагнень. До українських угруповань, що стоять на ґрунті підтримки УНРади, належать люди, що, здебільшого, особисто приймали участь у минулих визвольних змаганнях, у повстаннях, у революційно-підпільних організаціях. Ці середовища вилонили з себе людей, які створили і підтримували перший рух спротиву проти гітлерівських окупантів, що прийняв згодом назву Української Повстанської Армії, першим командиром якої був отаман Тарас Бульба-Боровець. Вони стоять на тому становищі, що український народ на Рідних Землях повинен перебувати в стані революційної поготовки, щоб, у слушний час, всенациональним революційно-повстанським чином закріпити українську незалежну державність, яку з 22 січня 1918 і 1919, років репрезентує перебуваючий нині на чужині Черкавний Центр Української Народної Республіки. Тому безпідставним є твердження про недооцінювання визвольної боротьби на Батьківщині угрупованнями УНРади.

Те саме відноситься зокрема до УПА. Ця остання переходила різні стадії. Керівний провід УПА змінився і перейшов до рук того політичного середовища, яке покликано в 1944 році до життя УГВРаду. Однак, хто б не стояв на чолі УПА, які б політичні розходження не мали місця з політичною групою ОУНР (на чолі з п. Ст. Бандерою) і, зокрема, як не ставитися до подій 1943 року, головню на терені Волині, серед діючих тоді сил українського руху спротиву, - ніхто і ніколи не "обезцінював" героїської постави і змагань Української Повстанської Армії в цілому. І якщо були голоси, які розходилися з поглядами ОУНР на дії революційно-визвольних сил на Батьківщині, то вони аж ніяк не виступали проти борців УПА, що провадили жертовну і героїчну боротьбу проти ворога-окупанта.

Були голоси, що виступали рішуче проти використання визвольної боротьби УПА на Батьківщині для зміцнення свого партійного угруповання на еміграції, проти спроб захопити "владу" і вплив на маси по таборах ДП, покликаючи на героїські змагання на Батьківщині, проти влаштовування грошевих збірок, якими розпорядкалася безконтрольно одна партія, при чому українське громадянство не знає і досі, куди пішли ці фонди: до УПА в Україні чи до партійної каси на еміграції?

Були голоси, які вказували на недоцільність подавання у занадто збільшеному вигляді розмірів і можливостей дії УПА. За цим промовляли глибокі політичні аргументи, а не бажання зменшити значення боротьби на Рідних Землях.

Справді, нерозважне подавання числа вояків боєвих відділів УПА на десятки тисяч (подавалося 200 тисяч), твердження про те, що відділи УПА займають цілі території і сягають своїми діями на сотки кілометрів або мають в своєму розпорядженні фабрики зброї, медикаментів, тощо (одна газета подала навіть відомість, правда ніби помилково, про фабрику літаків) - все це аж ніяк не спричинювалося до піднесення значення і авторитету УПА перед чужинцями.

Во ці останні ставилися з застереженням до таких інформацій, а

це викликало взагалі застережливе ставлення з їх боку до української справи в цілому. І коли б подавалися інформації, що УПА - це відділи українських повстанців, які в важливих умовах советської дійсності, борючись з невичовними труднощами, не складають зброї і продовжують боротьбу по лісах і горах, виявляючи цим протест і справжні настрої поневоленого українського народу, - цим не скільки не зменшувалося б значення УПА, а тільки, показуючи правдивий стан речей, викликалось би подив і пошану з боку чужинців.

В зв'язку із сказаним попередньо, становляться ясними і розбіжності в поглядах з ОУНР щодо форми визвольної боротьби на Батьківщині. Для тверезо думаючих і обізнаних з ситуацією українських політиків з самого початку було ясным, що в формі постійно діючих військових відділів боротьба тривати довго не може, бо ці відділи будуть раніше чи пізніше знищені тисячною ворожою перевагою. Хто сьогодні є свідком, як цілі американські дивізії, озброєні наймодернішою зброєю і підтримані потужним летунством та фльотом, мусять відступати в Кореї, той розуміє, що відділи УПА не мали змоги втриматися проти збройних сил цілого СРСР та його сателітів. І в ствердженні цього, в передбаченні цього немає нічого понижуючого чи образливого для українських повстанців.

Тому переважна більшість українських угруповань вважала за недоцільне продовження боротьби у формах більшого розміру повстанського руху. Таку настанову дали своїм людям ті революційно-визвольні організації, що діяли в Україні поза ОУНР. Згідно з цими настановами, визвольно-революційні сили на Батьківщині мали б піти у підпілля, щоб вийти звідтіля у слушний час, коли широка повстанська акція мала б шанси принести реальні успіхи, а не лише жертви і пролиття української крові. Цей слушний час мав би прийти в момент можливих зовнішніх конфліктів, що до них вступав би СРСР, або в момент загального захитання режиму внутрі СРСР. Таких поглядів притримувалися, уже на еміграції, угруповання, що стоять на ґрунті УНРади. Продовження ширшого повстанського руху в той час, коли не можна було сподіватися ані зовнішньої допомоги, ані захитання внутрішньої моці московсько-большевицької окупації, - це означало обезсилення і обезкровлення українського народу, наражання українського населення на зайві криваві репресії з боку ворога, без надії на безпосередній успіх. І якщо цього не відчували чи не розуміли деякі революційно-визвольні кола на Батьківщині, не орієнтуючись, може, як слід в загально-світовій ситуації, то обов'язком українських політичних сил на еміграції було звернути на це увагу Батьківщини. Цим ми власне допомагали Визвольному Рухові на Батьківщині, закликаючи його до невитрачання сил у безнадійній, в даний момент, збройно-повстанській боротьбі. Так зробили компетентні чинники всіх інших політичних еміграцій (польської, чеської і т.і.), закликаючи своїх земляків в краю до часового припинення масово-повстанських рухів. І це аж ніяк не означало, що ці чинники виявляли непошану чи недооцінювали визвольно-революційної боротьби в своїх країнах.

Тепер для всіх стає ясным, що такі погляди на форму боротьби в Україні були цілком слушні. Сьогодні УПА являє собою символ незломності українського народу, зовнішнім виявом тої революційної поготови, в якій живе населення на Рідних Землях. Це є доказом того, що у відповідний момент український народ повстане у загальному революційно-визвольному русі проти ворога-окупанта. В цьому і є найбільша заслуга і найбільше значення УПА. І чогось більшого від неї, в обставинах тоталітаристично-терористичного режиму советської Москви, домогтися не можна. Цього досить, щоб звернути увагу чужинецького світу на українську справу і дати еміграції

право виступати з українськими національно-державними домаганнями.

З боку більшості українських політичних угруповань зверталося також увагу на неприпустимість зв'язування визвольного-революційного руху на Батьківщині та УІА, що мають носити загально-національний характер, з якимсь одним політичним середовищем. Дошлий час середовище ОУНР не скільки не заперечувало, що УГВРада зв'язана лише з цим власне середовищем. Тим часом в Україні діяли і діяють революційно-визвольні сили, що зв'язані з іншими політичними середовищами. Трудно і, зрештою, не важко знати, яку кількість прихильників має сьогодні на Україні те чи інше політичне середовище: вони всі об'єднані в спільному спротиві проти воєнства. Однак неприпустимим є прагнення до підпорядкування всіх українців на Батьківщині одному політичному угрупованню. Всі ж дані говорили за те, що УГВРада складається тільки з представників ОУНР. Тому й підпорядкування УІА УГВРаді, себто одній партії, виявлялося недоцільним і шкідливим для єдності українських революційно-визвольних сил на Батьківщині, бо це відштовхувало всіх тих, які не погоджувалися з ОУНР і йти під її диктат не хотіли. З тих самих мотивів не можна було визнати УГВРаду за єдиний революційно-визвольний центр на Батьківщині, бо до неї не належали середовища, що стояли поза ОУНР.

Сьогодні "Звернення Рокуючої України" говорить про те, що УГВР стає на загально-національні позиції і хоче бути речником всіх українських політичних середовищ. Якщо в Україні може дійти до повного об'єднання українців різних політичних переконань, цей факт належить сердечно вітати. Однак вважаючи, як сказано вище, що еміграція має право на критичні зауваги щодо тих чи інших посулень визвольних сил на Батьківщині, належить зазначити, що підкреслювання ролі і тісного зв'язку з УГВРадою Організації Українських Націоналістів (при чому невідомо, чи ця ОУН є однозгідна з тою, що на еміграції діє під проводом п. Ст. Бандери і відома під назвою СУНР) - видається зовсім не на місці і викликає врачіння, що УГВРада і далі зв'язана лише з одним політичним середовищем і лише його признає за, так би мовити, повновартісне. Бо чому тільки про це одне угруповання згадується у "Зверненні"? Чи це значить, що УГВРада не шукає зв'язків з співзвучними до інших політичних середовищ колами? Чи може цим хочеться сказати, що інших політичних угруповань на Батьківщині немає? І, якщо так, то цей погляд не можна вважати за слушний, бо нині ні одне політичне угруповання, в тому числі й ОУН, нормально існувати там не може, себто не може мати явних зборів, виборних органів, своїх відділів, членства, преси і т. і. А ще гірше було б, якби автори "Звернення" вважали, що в Україні тільки одне угруповання повинно існувати, і тому свідомо пропагували тільки одне угруповання. Це було б тоді рівнозначне з монопартійними тенденціями. І це накладало б ще один обов'язок на нас: з еміграції (бо деякі речі для нас тут, може, ясніші) звернути увагу УГВР, що майбутня вільна Україна може мати тільки народоправний (демократичний) лад, при якому існування монопартійної системи неприпустиме.

Було б бажаним довідатися, що УГВРада (якщо вона мала б бути всеоб'єднуючим центром Визвольного Руху на Батьківщині) не підносить заслуг і значення одного лише політичного угруповання, але ставиться однаково до всіх українських самостійницьких угруповань та складається з представників цих усіх угруповань.

Ще більш необачним треба вважати пов'язання з політичною групою ОУН Української Повстанської Армії. Кожна армія, а так само

і повстанська, повинна носити всенациональний, позапартійний характер. Всяке відхилення від цієї засади зменшує значення армії, як всенациональної цінності.

В пресі ОУНР на еміграції була свого часу вміщена "Заява" бл. п. Р. Шухевича-Чупринки в його характері Командира УПА. В тій "Заяві" говорилося: "УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована С. Бандерою в справі її утворення, зміцнення і розвитку. ОУН поклала основи під УПА (члени ОУН становлять 50% усього складу УПА). Серед жертв, як УПА, так і ОУН, склалася така бойова дружба цих двох організацій, склалася між ними така ідейно-політична єдність, що їх не розірвати нікому і ніколи". Ця "Заява" ніби ділила вояків УПА на дві категорії, а з другого боку вносила партійні моменти в чисто військові справи, роблячи з УПА мало не підбудівку ОУН. Ні в одній армії в світі такого не водиться, бо скрізь, в демократичних державах, підкреслюється всенародній характер війська. І з цього боку ця "Заява" була помилковою і недоцільною. Так само як недоцільним було те, що Головний Командир УПА був одночасно і головою Проводу ОУН на рідних землях. Бо командуючому армією краще бути безпартійним! Це тільки підкреслювало б всенациональний, а не партійний, характер армії.

Непов'язування Визвольного Руху на Батьківщині та УПА з ОУН тим більш потрібне, коли йдеться про збереження за ними всеукраїнського, соборницького характеру, як цього хочуть автори "Звернення". Отож, фактом є, що ОУН, керована С. Бандерою, це угруповання переважно тільки галицьке, як по терені своєї діяльності, так і по особовому складі своїх членів. А тому намагання пов'язати Визвольний Рух на Батьківщині лише з цим одним угрупованням може викликати якраз протилежні, антисоборницькі відрухи в українському громадянстві, що може вбачати в таких намаганнях бажання цього угруповання підпорядкувати собі українське життя на всій території України. Однак належить уникати всяких посулень, що могли б викликати антисоборницькі настрої українського суспільства, особливо в момент наближення вирішальних подій.

х х

х

Висловлені тут міркування мають на меті в'яснення деяких моментів, які затемнювали справу відношення до становища на Батьківщині і перешкоджали здійсненню об'єднання українських політичних сил. Єдність в українському політичному житті, єдність на підставі взаємної пшани і рівності всіх партнерів, річ необхідна. Це вимога часу, зважаючи на критичність міжнародної ситуації і, можливо, близьість вирішальних подій. "Звернення Воючої України" рішуче вимагає від української еміграції повної єдності... єдності на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях". Оскільки єдність "на базі визвольної боротьби" треба розуміти, як одностунність з усіма українськими визвольно-революційними силами на Батьківщині, незалежно від їх політично-групових переконань, то це, очевидно, платформа, що її можуть прийняти всі. Якщо ж, натомість, деякі кола пояснюватимуть це, як вимогу об'єднання навколо одної згаданої у "Зверненні" партії, то такі пояснювання були б хибними і, треба надіятися, розходиться з справжніми бажаннями авторів "Звернення" та українського суспільства на українських землях.

Смерть бл. п. Р. Шухевича-Чупринки і "Звернення Воючої України" можуть статися зворотними пунктами в українському політичному житті. Але це станеться тоді, якщо дійсно припиняться безпідставні обвинувачування, неперобірна критика і безоглядне поборю-

вання УНРади з боку середовища ОУНР. Якщо ж - повторюємо - ці події будуть використані в інтересах збільшення політичного капіталу цієї групи, то вони, на жаль, не матимуть позитивного впливу на українське життя. Але це життя йде далі, події назривають і вимагають від українців невпинної дії. Тому, якими б дорогами не пішов розвиток внутрішніх українських відносин, Державний Центр буде невпинно продовжувати українську вільну акцію.

М.Л.

ЧИ ЗДІЙСНИЛА МРІЯ НАШОГО СЕЛЯНСТВА ?

Ще в часи Богдана Хмельницького, коли на тодішній території України нараховувалося десь біля 250000 козацьких та селянських господарств, на Україні, як і тепер, лунало гасло - "Земля і воля!", що вже тоді, як і тепер, висловлювало собою прагнення українського селянства.

Можливо, що вже тоді не розв'язане аграрне питання великою мірою спричинилося й до того, що державно-будівничі заміри Богдана не були зреалізовані, як це сталося й пізніше, в 1917-1920 роках.

А тому, щоби ще раз не повторилася історична помилка, щоби невідповідне розв'язання земельного питання не викликало нового занепаду нашої незалежності, - треба вже нині підготуватися до належного розв'язання цієї проблеми, підійти до неї з холодним розумом, обмірковуючи що і в який спосіб треба зробити.

Щоб цю проблему розв'язати доцільно, треба знати: скільки придатної для сільського господарства землі є на Україні та яка кількість населення бажає працювати на ній. Для висвітлення цього питання мусимо опертися на статистичних даних. В цій статті не думаємо розбирати питання в цілому, а хочемо лише приблизно виявити вихідні можливого розв'язання цієї проблеми. Було би добре, коли би вдалося бодай приблизно знайти хоч якусь одну з можливостей задоволення відвічних прагнень нашого селянства, щоб, так би мовити, маючи базу, могли би ми перейти до обмірковування того, як та в якій мірі можна те бажання задоволити і яким шляхом треба йти до найкращого використання нашої землі для добра всього українського народу взагалі і зокрема для тих, що своє життя мають намір присвятити праці в сільському господарстві.

Статистичні та наукові дані, як то видно з наведеної далі таблицьки, говорять нам, що етнографічні землі України, без Криму, посідають площу в 76 мільонів гектарів та що перед другою світовою війною на цій території мешкало 46,22 мільонів населення, в тому 34,20 мільонів українців. Коли ж долучити до цього й Крим, то Україна матиме територію в 78,58 міль. гектарів з загальною кількістю населення 47,23 міль. осіб.

Етнографічні землі України в межах	Територія в тис. га.	Населення тис. осіб	На особу українців	В тому тис. осіб	% українського населення.
УРСР	45158,4	29018	1,556	23219	80,02
РСФСР	13760	5887	2,357	3434	58,33
був. Польща	13219	9198	1,437	6103	66,35
" Румунія	1758	1238	1,420	780	63,00
" Чехословацчина	1487	734	2,012	526	66,00
" Білорусія	670	164	4,098	143	87,20
Разом	76052,6	46239	1,52	34205	75,08

Крим	2531	1012	2,50
Всього	78583,6	47281	1,533

З цього зіставлення ми бачимо не лише розподіл території та населення по бувшим чи ще існуючим (РСФСР) заїманщинам, а також і густоту населення та відсоток українців. З цього зіставлення видно також, що на цілій українській етнографічній території українське населення, не вважаючи на різного роду терор та переселення до інших частин ССР, є домінуючим і в цілому досягає абсолютної більшості (76,08%), а густота населення, крім українських земель в Білорусії, РСФСР та Чехословаччині, є приблизно майже однаковою. Треба одначе зазначити, що ці дані повстали на основі переписів, що переводились чужими урядами, що все робили для того, щоб показати Україну світові в некорисному для неї світлі. І тому, рабдуть ми не дуже помилилися, коли припустимо, що на території РСФСР, а то й в других частинах України, є багато більше українців ніж то викажуть дані урядових переписів. А коли так, то відсоток українського населення, як в поодиноких частинах, так і в цілості, збільшиться в нашу користь.

Кубань входить в статистичних даних до земель в складі РСФСР і за тими даними вона має 4550000 га ґрунту і 2115000 населення.

Але нас цікавить передовсім питання, чи зможемо ми, а як зможемо, то в якій мірі, на поданій території і при наявності такої кількості населення задоволити потреби наших хліборобів? Щоб відповісти на це питання треба, як це ми вже зазначили, виявити кількість придатної для хліборобства землі та кількість хліборобського населення в Україні.

Нажаль, що до ужиткових площ, то маємо дані лише для УССР. Вони на 1.1.1935 р. знаходилися в та ому взаємовідношнню:

Ужиткові землі в УССР на 1.1.1935 р.

Рід ужитковости	Площа в тис.га	%
Орна земля	28590	62,87
Садиби, городи і сади	3990	8,83
Сіножаті	1873	4,15
Вигони й пасовиська	1903	4,21
Дороги, вулиці тощо	1252	2,77
Під лісом	3384	7,50
Під болотами	730	1,62
Під чагарниками	368	0,81
Інші терени	3275	7,24
Разом	45158	100,00

Маючи ці дані та користуючись й деякими міркуваннями ми зможемо приблизно вирахувати ужиткову площу цілого краю. А саме, коли взяти під увагу, що площу ліса треба збільшити принаймні до такого ж відсотка, який є в найменш заліснених європейських краях (14%) і що площі вигонів, пасовиськ, під багнами, чагарниками, забудівлями і малужиткові або й зовсім нежиткові землі пропорційно такі ж самі, як і в УССР та й ті землі, які потрібні для різного роду досвідних установ і шкіл сільсько-господарського характеру, для виводу сортового насіння, цукрового буряка та племінного скотарства, то знайдемо приблизно ту площу, якою зможуть скористати ті, що захочуть працювати біля землі.

Взявши все це під увагу, можемо подати приблизно такі зіставлення:

Під лісом.....	10721700 га
Непридатні, малоприсадибні, пасовиська вигона, чагарники, багна під будівля- ми тощо	7325000 га
Досвідні установи, с-господарські школи, насінництво, тваринництво тощо	1500000 га
С-господарські ужиткові площі	56505900 га (прибл.)

Разом	76052600 га

Таким чином мало б залишитися придатного для сільськогосподарства ґрунту для користування селян-хліборобів (без Криму) максимум 56505900 га. Це й є той запас сільськогосподарської площі, який має задовольнити мрії тої частини нашого народу, що має бажання працювати на ній та забезпечити все населення України всіма виживлюючими засобами, тоб то для хліборобів - селян.

Скільки ж тих хліборобів-селян є в Україні ?

І тут знов ми маємо лише дані з території УСРР. За цими даними сільське населення УСРР, що працює біля землі, виявляється числом 3830200 родин з загальною кількістю 14277500 осіб (3,7 особи на родину; менше ніж в Англії), або 49,2% всього населення УСРР. Цей відсоток сільськогосподарського населення виказує ненормальний стан в УСРР, бо ж Україна ще не є такою надзвичайно індустріальною країною. Вона навіть не є індустріальною в такій мірі, як, скажемо, Німеччина, в якій попри сильно розвинуту індустрію сільськогосподарське населення творить всеж таки приблизно 60% всього населення. Беручи це під увагу, треба припустити, що також і в Україні буде займатися хліборобством що найменше 60%, тобто 27731400. Коли ж взяти пересічний склад родини таким, який є зараз в УСРР, то матимемо 7494973 хліборобських родин, тоб то таких, що захочуть мати свої господарства.

На підставі цих двох чисел зможимо знайти середню величину сільського хліборобського господарства, яке зможе одержати хліборобська родина. Ця площа є далека від того, про що так мріяли наші прадіди, діди та батьки. Вона може бути приблизно в середньому десь біля 7,5 га. Коли ж до цього додати ще приблизно 0,50 га іншої мало, або й зовсім нежиткової землі, які можна буде використати для доріг, будов тощо, то одержимо площу в 8,0 га, навколо якої можуть кружляти мрії здійснення стремлень та бажань наших хліборобів.

Коли ж взяти під увагу ще й те, що треба буде дати землю під городи робітничих осель у фабричних районах, то зазначена пересічна площа господарства дещо ще зменшиться.

Що ж треба робити ? Як вийти зі скрутного стану ?

Треба шукати виходу... Та про це поміркуємо при іншій нагоді.

І.Д.

Підтримуйте Контакт з Централєю своєї Організації - УНДС !

Творімо спільними силами міцну Організацію з ідеологією

Петлюриства !

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

I УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА

В міру того, як життя української еміграції виходить з душної і трійливої атмосфери таборів, як воно стабілізується на нових місцях її поселення, а з другого боку, в міру того, як ускладнюється міжнародна політика та назрівають вирішальні події, - активізується й процес мобілізації всіх державно-творчих сил в українському суспільстві.

" В так грізні і рішальні часи, як сьогодні, тільки сумою спільних і максимальних зусиль можна добитися успіху, - пише "Свобода" (5.8.50). Кожний своє і на своєму місці зложимо національний даток. Як що кожий з нас серед свого оточення заступатиме українську справу, популяризуватиме українські змагання, ширитиме правду про них, то у висліді цих збірних зусиль, тої всіми виконаної роботи, здійсниться в рішальній хвилині її основна ціль: Вільна Україна у вільному світі".

А разом з цим зростає серед української суспільності й популярність та авторитет Української Національної Ради. Все частіше приносить преса відомості про патріотичні маніфестації духовної єдності українського суспільства з її державним проводом, від якого вимагається бути не тільки репрезентантом українських визвольних змагань, але й всебічної діяльності і особливо активності на міжнародній арені.

" Чи цей уряд буде тільки символом, чи активно діючим проводом народу у визвольній акції - це залежить не тільки від тих, що займають становища в Державному Центрі. Це такою самою мірою залежить і від лояльної піддержки для Державного Центру з боку усього загалу нашого громадянства..." - пише "Соборна Україна".

Належить безсторонне ствердити, що ідея підтримки українською суспільністю свого Державного Центру знаходить що раз більше зрозуміння і охоплює що раз ширші його круги. Не хочемо бути голословними і наводимо тут декілька прикладів.

" Останньо ми поважно займалися причинами кризи в ВО УНРади, - читаємо в справозданні про з'їзд українського осередку в Слדгамі (Англія). - Зараз ми радіємо, що ВО врешті змонтовано. Ми приложимо всіх рук для цього, щоб допомогти нашому Державному Центрові в його праці. Від ВО ми хотіли б плану і праці, а про засоби для їх переведення подбаємо вже ми - громадяни".

"Люди моляться і вірять" - під таким заголовком "Українські Вісті" з 12 листопаду ц.р. містять справоздання з побуту о. І. Губаржевського в Брадфордї. В справозданні цього осередку, великого промислового центру Англії, де скупчено чи не найбільше православних українців, між іншим, читаємо:

Голова Генерального Церковного Управління УАПЦ митрофорний протодіакон о. Ігор Губаржевський "відправив в українській церкві Св. Марії Магдалини службу Божу, а потім, на бажання вірних, урочистий подячний молебен з нагоди щасливого закінчення кризи в УНРаді і створення її Виконного Органу... Всі раділи, що скінчилась, нарешті, страшна недуга розбрату, яка постала була на ґрунті ідеологічного суперництва окремих партій і розідала всю українську політичну еміграцію. Всі вірили, що оновлений Виконний Орган з новою силою і енергією візьметься тепер до плідотворчої праці на користь нашої пригнобленої, поневоленої нації."

В резолюції Української Національної Маніфестації в Англії, що пройшла під гаслом "УКРАЇНА В БОРОТЬБІ", і що відбулася в жовтні ц.р. в округах Йоркшир і Ланкешір, говориться:

Учасники "Вітають Український Державний Центр, Президента Української Народньої Республіки, Українську Національну Раду і її Виконний Орган, - як єдиних репрезентантів суверенної волі в боротьбі Українського Народу. Закликають всіх українців доброї волі, самостійників і державників, закинути всі дрібні, групові та особисті спори, щоб одностайним фронтом стати під проводом єдиного Державного Центру проти спільного і найбільшого ворога Українського Народу - проти Москви. Бо тільки духово і фізично з'єднані творитимемо ту непереможну силу, з якою будуть числитися наші союзники й якої боятимуться наші вороги."

Не можемо поминути тут й де-кілька авторитетних голосів з-за океану.

В ухвалі XXII Звичайної Конвенції Українського Народного Союзу в ЗДА, що відбувся в травні ц.р., говориться:

Конвенція вітає всіх українців в теперішній діаспорі та закликає їх видержати в активній вірності тим ідеалам, для яких вони були змушені покинути рідну землю і за які так героїчно змагається весь український народ. Конвенція кличе об'єднатися навколо ідеї визволення України і тільки їй підпорядкувати всі свої інші справи. Виявом цих зусиль Конвенція вважає створення УНРади, яку вітає, як головного виразника українських державно-творчих зусиль на еміграції..."

Слід тут зазначити, що Український Народний Союз в ЗДА налічує в своєму складі понад 60000 членів і посідає 11 мільонів майна. На згаданій Конвенції Український Народний Союз асигнував на національні потреби 20000 доларів, в тому 5000 на Український Національний Фонд і 5000 на видання Української Енциклопедії в англійській мові.

"Українська Вільна Громада" в Дітроїті в ЗДА 27.9. ц.р. влаштувала величавий концерт на посилення фінансових засобів УНРади. Над сценою було розміщено великий транспарент: - Хай живе Українська Національна Рада!" На користь УНРади було зібрано понад 500 доларів. В промові, якою було відкрито концерт, між іншим, було сказано:

"Народ є правдивим народом - спільнотою, нацією тоді, коли його воля, серце, думка б'ють в рішальній хвилині в один такт. Як що народ не є в силі в рішальній хвилині виявити зі себе однієї волі, почувань і думки, він є тільки етнографічною масою, яка має спільні історію і мову, але не є правдивою нацією. Наше свято є присвячене якраз ідеї єднання всіх українських сил, ідеї виразника цього єднання: Українській Національній Раді, її значінню, її завданням та нашим обов'язкам для здійснення національного єднання..."

Бюлетень Фінансового Комітету в ЗДА для допомоги Українській Національній Раді - "Напередодні" в вступному слові до своїх читачів пише:

"Широка демократична українська Громада в Америці вважає справу визвольної боротьби за найважливіше наше завдання в цю добу. Всі інші, великі і малі, наші громадські проблеми мусять почекати на чергу свого розв'язання. Прихильники УНРади вважають, що тільки вона може належно поставити наше домагання на власну державу на міжнародньому полі. Тільки вона є нашим законним і найбільше урядованим репрезентантом української політичної думки і волі українського народу, бо тільки вона згуртувала в собі всі головні політичні течії сучасного українства. Вона також утворила керівний

центр визвольної боротьби - Виконний Орган УНРади, який заступив традиційний уряд України і перебрав на себе його повновласти, дані йому Трудовим Конгресом в Києві, як останнім парламентом незалежної України. Ціж повновласти в двох словах такі: уповноважити Уряд УНР вжити всіх можливих і доступних засобів і збройних сил народа для оборони і забезпечення Незалежної Демократичної Держави, а по досягненню того завдання зложити звіт українському народові... Тисячі і десятки тисяч українців в Америці вповні усвідомлюють собі політичне становище сучасного світу та ролю Державного Центру в ньому. Вони самі, з власної ініціативи, створили Фінансовий Комітет і хотять вилучитись до активної участі по стороні ВО УНРади, даючи йому посильні для них пожертви в грошах, ведучи пропаганду української визвольної справи серед свого оточення, чи віддаючи свій досвід, як науковців, політиків, громадських діячів та вояків..."

Про думку українського суспільства в Канаді говорить звернення Комітету Українців Канади до українців в Канаді, що в червні ц.р. з'явилось на сторінках української преси:

"Нині не час плекати в українському житті партійно-групові амбіції, хоч би вони були назовні як декоровані загально-національними кличами, не час на відокремлені партійні виступи, де їх робити слід спільними силами, не час на будь які партійні перегони. Все це лише розгублює енергію, викликає недовіря і приводить до суцільних невдач... Внутрішній мир і солідарні виступи назовні - це запорука, що найвищий ідеал українського народу - Самостійна Соборна Українська Держава - буде зреалізований... Комітет Українців Канади не хоче і не буде втручатися у внутрішні справи українських політичних партій в Європі, але далі буде прагнути до повної консолідації українських політичних сил на плятформі Української Національної Ради, згідно з обов'язуючими ухвалами III Конгресу Українців Канади... Консолідація українських політичних сил і єдина політична репрезентація державницьких прямивань українського народу в теперішню пору перед зовнішнім світом - це безоглядний імператив для всіх українців у цілому світі."

Не має сумніву в тому, що такі зворушливі і патріотичні маніфестації духової єдності українського суспільства з політично-державним проводом стають для нього великою моральною підтримкою в його відповідалній праці та являється запорукою успіхів і перемоги в нашій визвольній боротьбі.

І.Л.

ВІД ПРЕЗИДІЇ ЦК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОГО СОЮЗУ

Відомості, що приходять з України, стверджують все більше посилення жакливого терору і знущань окупаційного московсько-большевицького режиму над українським населенням. Ворожа Москва, у передбаченні майбутніх вирішальних подій, намагається зломити дух спротиву непереможного українського народу. Та не дивлячись на розстріли, масові депортації і матеріяльні злидні, боротьба на рідних землях не припиняється. Ця боротьба і спротив провадяться у різних формах і різними верствами українського народу без яких би то не було партійно-політичних різниць, а яскравим зовнішнім виявом їх являються геройські змагання Української Повстанської Армії. Ця боротьба забирає все нові і нові болючі жертви. Серед найновіших жертв знаходиться Головний Командир УПА, сл.п. Роман

Шухевич-Чупринка, що вправ у боротьбі за визволення України. Схиляючи голови перед його героїською смертю і закликаючи наших членів і прихильників взяти участь у Жалібних Урочистостях, УНДС висловлює певність, що ворожій Москві не вдасться зламати непохитної постави українського народу, що прагне до свободи і незалежності своєї Батьківщини. І, коли настане слушний час, мільйони українців і українок, до яких би політичних середовищ вони не належали, повстануть в одному братньому всенациональному Русі на здобуття самостійної і соборної української держави - Української Народньої Республіки.

Вічна слава героям, що впали в боротьбі за вільну Україну!
Хай живе всенациональна Повстанська Армія України!

На чужині, 13 листопада 1950.

ПРЕЗИДІЯ ЦК УНДС.

ЛИСТ ДО ЗАКОРДОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УГВР.

Високоповажані Панове!

Повідомлення Ініціативного Комітету по вшануванні сл.п. Романа Шухевича-Чупринки дійшло до нас вже після 2 листопада, на який день скликалося засідання для покликання Всегромадського Комітету. Той факт, що Ініціативний Комітет зложено лише з вузького кола осіб, а не з представників різних громадсько-політичних середовищ, та наступні виступи деякої частини преси - свідчать про те, що декому з ініціаторів ішлося про надання партійно-групового забарвлення Жалібним Урочистостям з приводу героїської смерті сл.п. Романа Шухевича-Чупринки.

Таке наставлення суперечить засадничій поставі Українського Национально-Державного Союзу, який завжди виступав проти спроб монополізування одною групою революційного руху в Україні та проти звуження до середовища одної партії Української Повстанської Армії, яка повинна мати всенациональний, аполітичний і апартийний характер.

Мусимо з жалем ствердити, що навіть в обличчі трагічної і героїської смерті одного з провідників українського руху спротиву, деякі кола не хочуть стати на шлях всенациональної єдності та далі дбають тільки про інтереси своєї групи.

З цих мотивів УНДС не вважав за можливе прихилитися до звернення Ініціативного Комітету і, закликаючи своїх членів і прихильників до участі в Жалібних Урочистостях, постановив окремо відмітити болючий факт героїської смерті сл.п. Романа Шухевича-Чупринки.

13 листопада 1950 р.

ПРЕЗИДІЯ ЦК УНДС.

Пишіть статті до Еклетеню УНДС!

Підтримуйте всебічно свій пресовий орган!

Хай в скорому часі постане друкований журнал-орган УНДС!

В І Д Р Е Д А К Ц І Ї .

Вихід в світ ч. I "Бюлетеню УНДС" викликав широкий відгук серед наших членів і прихильників. Редакція "Бюлетеню" одержала багато листів від наших однодумців, розкиданих по цілому світові з виявом задоволення і деклараціями всебічної підтримки нашого скромного пресового органу. До певної міри вже сьогодні справджуються наші бажання що до ролі "Бюлетеню" в нашому житті: - бути лучником Організації з її членами і членів з їх організацією. Але Редакція свідомо того, що зроблено лише скромні початки в нашій спільній праці і закликає й далі всіх членів і прихильників УНДС до всебічної співпраці і контакту з Редакцією "Бюлетеню".

Спільними силами розбудуємо далі нашу спільну трибуну !

Р е д а к ц і я .

З приводу Різдвяних Свят і Нового Року
найширші побажання всього доброго в ці тяжкі для України
часи складає Президія ЦК УНДС

Всьому українському громадянству на поневоленій Батьківщині,
Панові Президентові Андрієві Д і в и ц ь к о м у,
Проф. Б.Ю. І в а н и ц ь к о м у і всім членам УНРади,
Проф. І. Мазепі і всім членам Виконного Органу УНРади,
Всечесному Духовенству Українських Церков,
Українським Організаціям в Європі і за океаном,
Всій українській Еміграції як в Європі, так і в нових осід-
ках її перебування,
Всім членам і прихильникам УНДС.

Най цей Новий Рік застане нас єдиними в спільних лавах
та спаяних спільною державницькою думкою і принесе нам сповнення
наших одвічних прагнень - Вільну і Незалежну Соборну Українську
Державу.

Президія ЦК УНДС.

Адреса в справі листування з Редакцією:
O. nturik, Neu Ulm, Postfach 72, Germany, U.S.A. Zone.

На правах рукопису.